

Radosław Wojtyszyn

UWAGI O WOLNOŚCI W POGLĄDACH LUDWIGA VON MISESA

Kategoria wolności od zarania dziejów była przedmiotem ludzkich rozważań i pragnień oraz motorem napędzającym koło historii. Jak mawiał Lord Acton, wolność to „*delikatny owoc cywilizacji w pełni swego rozwoju*”, którego źródło znajduje się w każdym człowieku.¹ To „*rzędy sumienia*”² krystalizujące się na arenie dziejów ludzkości. A historia ludzkości to zarazem historia idei, teorii i doktryn kierujących działaniami człowieka, określających cele do jakich dąży i środki służące ich osiągnięciu.³ Taką ideą bez wątpienia była i jest idea wolności, o którą przecież toczono niejednen konflikt. Lecz ile osób, tyle pojęć wolności, bardzo często ze sobą sprzecznych. Z czasem kategoria ta prócz swego filozoficznego wydźwięku, za pomocą dokładnych analiz i systematyk przeprowadzanych przez myślicieli politycznych i prawnych, nabrała bardzo praktycznego znaczenia. Przede wszystkim stała się naczelną wartością myśli konserwatywno-liberalnej, tak bardzo ostatnimi czasy w Polsce niepopularnej. Jednym z jej orędowników jest Ludwig von Mises, wybitny ekonomista i myśliciel. Ujęcie wolności jest u niego niezwykle ciekawe, gdyż łączy w sobie klasyczne wątki liberalne z ekonomiczną interpretacją w duchu leseferystycznym tzw. Austriackiej Szkoły Ekonomii. Z tego też względu, jak również iż założenia powyższej Szkoły a także idea wolności w myśli von Misesa nie są powszechnie znane, chciałbym się na nich skupić poniżej.

Austriacka Szkoła Ekonomii zapoczątkowaną została przez Carla Mengera (1840-1921), profesora ekonomii na Uniwersytecie Wiedeńskim, nauczyciela księcia Rudolfa Habsburga, twórcę subiektywnych podstaw wartości ekonomicznej oraz badacza teorii użyteczności marginalnej, a także przez profesora na Uniwersytecie w Innsbrucku, Eugena von Böhm-

¹ Lord Acton, *W stronę wolności*, Kraków 2006, s.1.

² A.Rzegocki, *Lord Acton – Nasz Współczesny*, [w:] Lord Acton, *W stronę wolności*, s. XVI.

³ L.von Mises, *Planowany Chaos*, Lublin-Rzeszów 2002, s. 71.

Bawerka (1851-1914), sprawującego w ostatnich latach monarchii habsburskiej funkcję ministra finansów, jednego z największych teoretyków kapitału i procentu. Traktuje ona ekonomię jak narzędzie pozwalające zrozumieć ludzką współpracę i konkurencję w procesie zaspokajania potrzeb oraz alokacji zasobów. Przedsiębiorczość widzi kluczowym ogniwem rozwoju gospodarczego, własność prywatną niezbędnym elementem do efektywnego wykorzystania zasobów, a wszelkie rządowe interwencje w proces rynkowy uważa za niszczące. Najważniejszymi pojęciami, wokół których buduje swe teorie, to pojęcia rzadkości i wyboru. Ludzie, według Szkoły Austriackiej, działają zgodnie ze swymi preferencjami, gustami i planami czasowymi, których nie da się między sobą dodawać i odejmować. Każde ludzkie działanie podjęte jest dla polepszenia z punktu widzenia działającego jego losu, jednakże powoduje równocześnie rezygnację z alternatyw lub obarczone jest kosztami. Zgodnie z powyższymi założeniami, rynkowych procesów nie da się przedstawić za pomocą gigantycznych zbiorów, nierealistycznych modeli, czy statystyk, będących pomocnymi w państwowym zarządzaniu. Jej orędownicy sprzeciwiają się jakimkolwiek etatyzmowi – redystrybucji dochodów, ingerowaniu w proces kształtowania się cen, ekspansji kredytowej czy zwiększeniu podaży pieniądza. Argumentują, iż każde działanie rządowe podejmowane jest kosztem skuteczniejszych działań prywatnych, za pomocą pozyskanych przy pomocy aparatu przymusu środków. Każda rządowa interwencja uderza faktycznie w zwykłego człowieka – konsumenta, generując ponadto powstawanie różnego rodzaju monopoli. Szkoła Austriacka opowiada się za pokryciem pieniądza papierowego w złocie i stu procentowym zabezpieczeniem depozytów bankowych. To pierwsze rozwiązanie uniemożliwiłoby działania inflacyjne, zmniejszające siłę nabywczą środka płatniczego, to drugie zaś przekreśliło proceder kreowania pieniądza za pomocą udzielanych kredytów przez banki komercyjne. Ekonomista nie ma być „znachorem” przyszłości, gdyż jest ona zawsze niepewna, ani autorytetem nakazującym podejmowanie określonych środków i ich wartościowania pod względem słuszności. Ekonomista winien być jedynie nauczycielem ukazującym konsekwencje podjętego działania. Podsumowując – ekonomia charakteryzować się winna pozytywnością, a nie normatywizmem.⁴

⁴ L.Rockwell, *Istotność Austriackiej Ekonomii* – artykuł dostępny na http://www.mises.pl/site/subpage.php?id=40&content_id=80&view=full (stan na 23.VI 2008); patrz też *Czym jest „Ekonomia Austriacka”?* – artykuł dostępny na http://www.mises.pl/site/subpage.php?id=40&content_id=60&view=full (stan na 23.VI 2008). Patrz też J.H.de Soto, *Spór metodologiczny (Methodenstreit) Szkoły Austriackiej* – artykuł dostępny na <http://www.mises.pl/280> (stan na 23.VI.2008), H.H.Hoppe, *Economic Science and the Austrian Method* – artykuł dostępny na <http://mises.org/pdf/esam.pdf> (stan na 23.VI 2008), R.M.Ebeling (red.), *The Austrian Theory of the Trade Cycle and Other Essays* – dostępne na <http://mises.org/pdf/austtrad.pdf> (stan na 23.VI 2008),

Ludwig von Mises urodził się w 1881 roku we Lwowie jako syn inżyniera. W wieku 19 lat podjął studia na Uniwersytecie Wiedeńskim, a 8 lat później uzyskał doktorat z ekonomii. W 1912 roku wydał swe pierwsze dzieło *Teoria pieniądza i kredytu*, które przysporzyło mu sławy w ówczesnym środowisku ekonomicznym. Dowodził on w nim, że zmiana cen zależy nie tylko od ilości pieniądza, ale także od chęci ludzi do trzymania środka płatniczego. Ponadto argumentował, że inflacja monetarna wywołuje redystrybucję majątku od oszczędzających i zarabiających do banków i rządów, a także powiązanych z nimi grup interesu. W latach 1913–1934 wykładał na Uniwersytecie Wiedeńskim na stanowisku *privatdozenta*, podejmując w międzyczasie pracę głównego doradcy ekonomicznego w Austriackiej Izbie Handlu. W 1927 roku założył działający do 1938 roku Austriacki Instytut Badania Cyklów Koniunkturalnych. W tym też czasie wydał swe drugie znane dzieło *Socjalizm*, w którym wskazywał na niemożność posługiwania się rachunkiem ekonomicznym w gospodarce socjalistycznej. W latach 30-tych XX wieku polemizował z tezami *Ogólnej Teorii* J.M.Keynesa. Po aneksji Austrii przez nazistowskie Niemcy, wyemigrował do Szwajcarii, by w 1940 roku ostatecznie osiąść w Stanach Zjednoczonych. W tym też roku powstało ukoronowanie jego osiągnięć – *Ludzkie działanie*. Cztery lata później, obserwując rozrost amerykańskiego rządu federalnego, ostrzegał w swej kolejnej książce *Biurokracja* przed etatyzmem ekonomii mieszanej. Pokazywał w niej, że agencje rządowe, nie poddające się rynkowemu testowi zysków i strat, rozrastają się, zwiększając swą interwencję nawet wtedy, gdy nie przynoszą żadnego ekonomicznego i społecznego pożytku. Jako przeciwnik interwencjonizmu Mises nie cieszył się uznaniem w środowisku skupionym wokół państwowych uczelni. Od 1946 roku piastował stanowisko profesora wizytującego w Wyższej Szkole Biznesu na Uniwersytecie Nowojorskim, nie zostając jednak formalnie członkiem kadry naukowej. Jego pensję opłacali przede wszystkim ludzie biznesu i fundacje. Mises na liczne zaproszenia prywatnych fundacji czy instytucji naukowych, występował z wykładami w Stanach Zjednoczonych, a także w Ameryce Łacińskiej – w Meksyku, czy Argentynie. W 1969 roku przeszedł na emeryturę jako najstarszy aktywny profesor w Stanach Zjednoczonych – był autorem 25 książek i ponad 250 artykułów, wykształcił rzesze ekonomistów w Europie i Ameryce. Zmarł w 1972 roku w Nowym Jorku, w wieku 92 lat.⁵

G.Callahan, *Ekonomia dla normalnych ludzi, wprowadzenie do Szkoły Austriackiej*, Wydawnictwo Fijor Publishing, Warszawa 2004.

⁵ Ludwig von Mises – artykuł dostępny na <http://www.mises.pl/48> (stan na 23.VI 2008); por. T.Cukiernik, *Prawicowa koncepcja państwa*, Wrocław 2004, s. 11 oraz E.Kundera, M.Maciejewski (red.), *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2006, s. 301-302. O myśli Misesa zob. też W.Kwaśnicki, *Historia myśli liberalnej*, Warszawa 2000, s. 14, 18-19, 109-110, 131, 176, 181, 207; T.Cukiernik, *Prawicowa...*, s. 7, 16-17,

Wolność w poglądach von Misesa nierozzerwalnie łączy się z własnością, a nawet jest jej konsekwencją.⁶ Z tego też względu kilka uwag poświęcę związkowi tych dwóch kategorii. Społeczeństwo, zdaniem Austriaka, jest związkiem osób mających na celu wspólne działanie. Zaletę owego wspólnego działania stanowi podział pracy, będący przyczyną wzrostu wydajności produkcji i dobrobytu w skali globalnej. Jednakże ludzka praca, by przynieść owoce, wymaga materiałów i zasobów ziemi. Wchodzi ona wraz z kapitałem i ziemią w skład tzw. czynników produkcji. Jako liberał Mises postuluje program prywatnej własności środków produkcji, zapewniający jego zdaniem wysoką produktywność.⁷

Idea wolności, zauważa myśliciel, jest silnie zakorzeniona w ludzkiej świadomości i cieszy się dużym szacunkiem. Jednakże do XVIII wieku dominujące było przekonanie o konieczności trwania instytucji niewolnictwa. Znamienne, że przekonanie to wyrażali także sami niewolnicy, a to ze względu na fakt, iż stan ten uwalniał ich od troski zapewnienia sobie utrzymania, gdyż leżało ono bowiem w gestii ich właściciela. Z czasem jednak ówczesni posiadający zauważali, iż praca najemnika jest wydajniejsza od niewolniczej siły roboczej. Na stan ten wpływała motywacja robotnika do powiększenia swego dochodu, której brakowało pracownikom niewolnym.⁸

Według Misesa koniec wieku XVIII to okres panowania dwóch koncepcji wolności. Pierwsza z nich wywodząca się jeszcze ze starożytnej greckiej filozofii, przypisywała wolność mniejszości jako przywilej. Druga była owocem walk burżuazji i lokalnych książąt o zachowanie przywilejów, a tym samym o zabezpieczenie wolności przed rosnącą siłą królewskiego absolutyzmu. Mises twierdzi, iż historia zachodniej cywilizacji to świadectwo ciągłej walki o wolność.⁹ Feudalny system produkcji nie pozwalał na zaspokojenie potrzeb wszystkich istnień ludzkich, stąd też pochodziła stratyfikacja społeczna oraz nierówność praw w dostępie do władzy. Przedkapitalistyczny system produkcji opierał się na wojskowym podboju – rycerstwo posiadało ziemię nadaną przez władcę. Dodatkowo było ono klientelą opornych na innowacje i siły rynkowe cechów rzemieślniczych. To wszystko powodowało praktycznie niemożność znalezienia pracy zarobkowej w jakiegokolwiek dziedzinie i generowało powszechne ubóstwo. Kapitalizm pojawił się jako system masowej produkcji i handlu w celu zaspokojenia masowych potrzeb. Prócz poprawy dobrobytu mas – spadku

20, 24-25, 27, 41, 53, 79, 97, 99, 112-113, 115, 118, 127-128, 132, 138-139, 189 oraz T. Teluk, *Libertarianizm. Teoria państwa*, Warszawa 2006, s. 66-77.

⁶ L. von Mises, *Wolność i Własność* – dostępne na http://www.aydam.org/staryserwis/wolnosc_i_wlasnosc.htm (stan na 25.VI 2008).

⁷ L. von Mises, *Liberalizm w tradycji klasycznej*, Kraków 2004, s.35-37.

⁸ Ibidem, s. 38-41.

⁹ L. von Mises, *Mentalność antykapitalistyczna*, Wilno 1994, s.80.

śmiertelności niemowląt, wzrostu średniej długości życia i liczby ludności – kapitalizm przeniósł dominację ekonomiczną z posiadaczy ziemskich na całą ludność, oddając władzę w ręce konsumentów. Co ważne, gospodarcza transformacja pociągnęła za sobą zmiany polityczne – zwykły człowiek, któremu działanie rynku dało możliwość wyboru produktu i przedsiębiorcy, zdobył władzę w państwie, stając się wyborcą. Stąd też emancypacja ekonomiczna stała się źródłem emancypacji politycznej, a co za tym idzie wolności.¹⁰

W związku z powyższymi spostrzeżeniami Mises stawia pytanie o istotę wolności. Przede wszystkim, jego zdaniem, kategoria ta ma sens jedynie w odniesieniu do relacji międzyludzkich i w kontekście systemu społecznego.¹¹ Może być ona osiągnięta jedynie na łonie społeczeństwa, a więc nie istnieje coś takiego jak doskonała metafizyczna wolność, bądź „wolność naturalna”, której wg J.J.Rousseau, zrzeka się człowiek przystępując do ludzkich organizacji. W stanie natury bowiem samodzielne pod względem ekonomicznym i psychicznym jednostki lub rodziny ulegają bezwzględnej konkurencji biologicznej, będąc wolnymi tylko do momentu spotkania kogoś silniejszego. Naturę cechuje jedynie regularność praw, których należy przestrzegać, by cokolwiek osiągnąć. Wolność w społeczeństwie to poleganie człowieka w takim samym stopniu na innych ludziach, jak innych ludzi na nim – dlatego sprzyja to eliminowaniu ze wzajemnych stosunków przemocy. Człowiek zatem nie rodzi się wolnym – nabywa tę cechę dopiero w społeczeństwie.¹² Wolność to swoboda w wyborze celów i środków do nich prowadzących, ograniczona prawami natury i prakseologii. Egzystencja sprzeczna z prawami natury godzi w samą jednostkę, zaś łamanie praw prakseologicznych, nakazujących człowiekowi dobrać minimalizujące koszty i jak najefektywniejsze środki do osiągnięcia wyznaczonych celów, zawsze uderza także w innych.¹³

¹⁰ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

¹¹ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, Warszawa 2007, s.242.

¹² L.von Mises, *Socjalizm* [w:] M.W.Hendrickson (red.), *Moralność kapitalizmu*, Lublin 1998, s. 176-178.

¹³ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.242-243. Tamże Mises pisze: „*Nie można osiągnąć celów sprzecznych. Jeśli człowiek oddaje się przyjemnościom, które wpływają w określony sposób na funkcjonowanie jego ciała lub umysłu, musi ponosić związane z tym konsekwencje. Byłoby niedorzecznością utrzymywać, że człowiek nie jest wolny, ponieważ nie może oddawać się przyjemności polegającej na zażywaniu narkotyków, nie ponosząc nieuchronnych konsekwencji, uważanych na ogół za bardzo niepożądane.*” Dalej stwierdza, iż „*Jest jednak istotna różnica między następstwami wynikającymi z niestosowania się do praw natury a następstwami łamania praw prakseologii. Oczywiście, w przypadku obydwu tych kategorii prawa konsekwencje pojawiają się samoistnie, bez konieczności podejmowania działań przez człowieka. Skutki wyboru dokonanego przez jednostkę są jednak inne. Człowiek, który zażywa truciznę, krzywdzi tylko siebie. Tymczasem ktoś, kto dopuszcza się rabunku, podkopuje cały porządek społeczny. On sam ma doraźne korzyści ze swoich działań, ale ich fatalne długookresowe skutki szkodzą wszystkim. Jego czyn jest przestępstwem, ponieważ ma niekorzystny wpływ na innych. Gdyby społeczeństwo nie zapobiegało takim zachowaniom, toby się rozpowszechniły i położyły kres współpracy społecznej i pożytkom, jakie każdy z niej ma.*”.

Granice wolności w ramach organizacji systemu społecznego wyznaczają również inne czynniki. Po pierwsze jednostka krępowana jest fizyczną budową swego organizmu oraz niedostatkami czynników produkcji dostarczanych przez naturę.¹⁴ Po drugie w społeczeństwie nie istnieje całkowita niezależność – każdy zależy od tego, co inni wnoszą do jego dobrobytu, w zamian za to, czym on sam przyczynia się do ich pomyślności. Społeczeństwo utożsamia wzajemną wymianę usług, toteż ludzie są prawdziwie wolni tylko wtedy, gdy posiadają możliwość wyboru i swobodnej wymiany. Z tego powodu pojawia się kolejna definicja wolności, a mianowicie jako stanu pozwalającego człowiekowi wybrać drogę jaką pragnie się on włączyć w społeczeństwo – winien mieć swobodę w wyborze kariery i zajęcia, poglądu na świat, wyrażaniu swych opinii.¹⁵ W powyższym kontekście Mises stwierdza nawet, iż wolność to prawo do popełniania błędów.¹⁶

Kolejną niezwykle istotną kwestią jest przyjęcie przez Austriaka, że wolność można osiągnąć jedynie w granicach ustanowionego państwa, które gotowe jest chronić jednostki przed pozbawieniem ich życia i mienia.¹⁷ Co ciekawe, może się to wydać sprzeczne z innym jego poglądem, w świetle którego państwo i rząd stanowią zaprzeczenie wolności, bowiem posługują się przemocą lub groźbą jej użycia w celu wymuszenia posłuszeństwa. Jednakże są one instytucjami koniecznymi dla zapewnienia pokojowej współpracy.¹⁸ Z tego też względu polityczne pojęcie swobód indywidualnych oraz wolności sprowadza się do braku samowolnych działań ze strony państwowych sił policyjnych i do prób krępowania dowolności w posługiwaniu się nimi przez instytucje rządowe.¹⁹ Toteż wolność jest zawsze niezależnością od rządu i może istnieć jedynie na obszarach, na które on nie wpływa.²⁰ Celem niezliczonych o nią walk było właśnie utrzymanie w ryzach organizacji państwowej. Wszelkie akty prawne i konstytucje zatem nie nadają wolności, a jedynie chronią ją przed przymusem rządowym. To, co zwane jest wolnością w granicach prawa, istnieje wyłącznie wtedy, gdy prawo chroni społeczeństwo przed spiskami mającymi za cel wywołanie wojny domowej lub obalenie istniejącego rządu siłą, oraz przed inwazją na życie i mienie jednostek.²¹ Wolność to stan, w którym przymus państwowy nie ogranicza swobody decyzji indywidualów bardziej niż prawo prakseologiczne. Z tego powodu służba wojskowa w okresie zagrożenia zewnętrzną agresją nie jest naruszeniem wolności, bowiem spełnia wymogi prawa

¹⁴ L.von Mises, *Mentalność antykapitalistyczna*, s.11.

¹⁵ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

¹⁶ L.von Mises, *Socjalizm*, s. 180-181.

¹⁷ L.von Mises, *Planowany Chaos*, s.72-75.

¹⁸ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

¹⁹ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.245.

²⁰ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

²¹ Ibidem.

prakseologii zachowania niepodległości i społecznej współpracy. Nie naruszają jej też podatki przeznaczone na ochronę sprawnego funkcjonowania gospodarki rynkowej, zapewniającej najefektywniejszą międzyludzką kooperację.²²

Nowoczesne pojęcie wolności, zgodnie z którym dorosły człowiek ma prawo do kształtowania życia według własnych planów, a zatem nie jest zmuszany do egzystowania według założeń władzy egzekwującej je za pomocą przymusu, pomija niezwykle istotną kwestię, jaką jest swoboda ekonomiczna.²³ Mises z całą stanowczością podkreśla, iż jedynie gospodarka rynkowa zapewnia istnienie swobód i niezależności od aparatu przymusu. Wolności polityczne przysługują człowiekowi w społeczeństwie kontraktu – człowiek jest wolny, gdyż służy innym tylko wtedy, gdy służy sobie, a ogranicza go jedynie prawo rzadkości.²⁴ Wolność ekonomiczna to nic innego jak ekonomia rynkowa. To system, w którym współpraca indywidualnych ludzi w społecznym podziale pracy osiągana jest dzięki rynkowi. Rynek zaś to nie miejsce, lecz proces, sposób, dzięki któremu przez sprzedawanie i kupowanie, produkowanie i konsumowanie poszczególne osoby przyczyniają się do sprawnego funkcjonowania społeczeństwa. Znaczenie wolności ekonomicznej polega właśnie na umożliwieniu pojedynczemu człowiekowi wyboru sposobu, w jaki pragnie się on włączyć w całość społeczeństwa.²⁵ System rynkowy sprawia, iż pracownicy kapitalistycznych przedsiębiorstw są jednocześnie konsumentami przeważającej części wyprodukowanych dóbr. Dokonywane przez nich zakupy lub rezygnacja z nich przesądza o tym, co ma być produkowane. W ten sposób przekazują oni kontrolę nad czynnikami produkcji tym przedsiębiorcom, którzy najlepiej spełniają ich życzenia. Mises porównuje rynek do demokracji, bowiem każdy grosz na nim daje prawo głosu i to na jego podobieństwo tworzy się konstytucyjne rządy (z tą różnicą, że rynek nie ignoruje potrzeb mniejszości, co jest charakterystyczne na demokracji). Dlatego też Austriak twierdzi, iż błędne jest pojmowanie władzy w kapitalizmie przez doktryny socjalistyczne i związki zawodowe – władcą nie jest przedsiębiorca, ale kupcy, w tym pracownicy.²⁶ Wydajność charakterystyczna dla kapitalizmu, jest efektem powiązania każdego partykularnego interesu osób zaangażowanych we wszystkie szczeble produkcji, bowiem płaca podlega wynikom pracy. Zauważalny dzięki niemu postęp cywilizacyjny zależy od konkurencji i jak najlepszego zaspokajania konsumentów. Ludzie zaś mogą konsumować wyłącznie, gdy pracują i tylko tyle, ile swoją

²² L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.243-244.

²³ L.von Mises, *Mentalność antykapitalistyczna*, s.11.

²⁴ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.245-246.

²⁵ L.von Mises, *Ekonomia i polityka* – dostępne na <http://free.polbox.pl/j/janbacz/mises.htm> (stan na 27.VI 2008).

²⁶ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

pracą wytworzyli.²⁷ Zatem wolność w kapitalizmie, zdaniem Misesa, jest wynikiem konkurencji i sprowadza się do prawidłowości, zgodnie z którą nie zależymy od woli innych ludzi bardziej, niż ci inni ludzie zależą od naszej własnej.²⁸ Tam, gdzie nie istnieje wolność gospodarcza, nawet najlepsze akty prawne nie są w stanie spełnić swej roli. Pozbawienie wolności gospodarczej, a tym samym władzy ekonomicznej obywateli jest równoznaczne z odebraniem im władzy politycznej – jeden plan produkcji unieważniający jednostkowe planowanie jest odpowiednikiem zasady jednopartyjności. Nie można mieć do czynienia z wolnością, gdzie przy istnieniu produkcji odbywającej się na zasadzie podziału pracy, człowiek pozbawionym byłby osobistej autonomii gospodarczej.²⁹

Niezwykle istotnym założeniem teorii Misesa jest niepodzielność wolności. Mises twierdzi, iż pozbawienie jednostek wyboru między produktami jest prostą drogą do jego eliminacji także, gdy idzie o partie polityczne i ich programy oraz do niemożności powoływania administracji. Zatem nie da się rozdzielić na sferę gospodarczą i pozagospodarczą aspektów wolności.³⁰ Są one ze sobą nierozzerwalnie powiązane – bez wolności ekonomicznej wszelkie inne prawa nie istnieją. Na dowód tego twierdzenia Austriak przywołuje przykład wolności prasy – gdy rząd jest właścicielem wszystkich drukarni, decyduje o tym, co winno być drukowane, uniemożliwiając wszelkim argumentom sprzecznym z jego ideami ujrzeć światła dziennego, tym samym wolność prasy znika. Identycznie jest, wg Misesa, z każdą inną wolnością.³¹

Ostoją wolności jest własność prywatna. Tylko ona, zdaniem ekonomisty, jest alternatywą wobec władzy politycznej i podstawą działań wolnych od siłowych ingerencji ze strony rządu. Własność prywatna pozwala na lekceważenie opinii większości, a będąca jej wynikiem niezależność ekonomiczna jest warunkiem suwerenności intelektualnej (w sferze polityki natomiast brak jest sposobu, by jednostka sprzeciwiła się woli większości).³² Jednakże instytucja ta obwiniana jest za każdą niedogodność życia. Każdy rodzaj rządu odnosi się z niechęcią do własności prywatnej dającej jednostce niezależność od państwa i jego inicjatywy. Tendencja rządów uderzania we własność jest niemal odwieczna, bowiem ta instytucja ekonomiczna i prawna uosobiona była i jest jako nieodłączna cecha grupy przedsiębiorców stojących w opozycji do szerokich mas ludu. Jednakże jest ona tolerowana jako filar najefektywniejszego sposobu produkcji i zaspokajania społecznych potrzeb. Krytyk

²⁷ L.von Mises, *Liberalizm w tradycji klasycznej*, s.35-37.

²⁸ L.von Mises, *Mentalność antykapitalistyczna*, s.87-90.

²⁹ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.245-249.

³⁰ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

³¹ L.von Mises, *Ekonomia i polityka*.

³² L.von Mises, *Wolność i Własność*.

własności to w opinii Misesa osoba stawiająca siebie w nadrzędnej pozycji demiurga rzeczywistości, skłonnego pozbawić swych podległych uprawnień utrudniających mu realizację jego wizji porządku społeczno-ekonomicznego.³³ Ten porządek społeczny, który znosi własność prywatną, jednocześnie pozbawia konsumentów ich autonomii i niezależności, podporządkowując w ten sposób każdego decyzjom naczelnego planisty. Wbrew doktrynom socjalistycznym, prywatna własność środków produkcji nie ogranicza wolności ludzi w wyborze tego, co im odpowiada najbardziej, ale pozwala zwykłym ludziom jako nabywcom dominować we wszystkich sprawach gospodarczych.³⁴

Podsumowując, pojęcie wolności u Misesa wyraża jego indywidualizm, rozumiany jako filozofia społecznej współpracy i stopniowego zacieśniania społecznych więzi przez podział pracy, będący w opozycji do kolektywistycznego podporządkowania celów jednostek nadrzędnemu zbiorowemu bytowi doprowadzającemu do rozkładu społeczeństwa. Ów indywidualizm zmierza do stworzenia stanu, w którym człowiek dysponuje wolnością myślenia, wyboru i działania, nie jest krępowany oddziaływaniem społecznego aparatu przymusu i ucisku państwa.³⁵ Stan ten osiągalny jest jedynie w łonie społeczeństwa, a będąca jego istotą swoboda w wyborze drogi życiowej wsparta jest na dwóch nierozłącznych filarach – wolności ekonomicznej oraz własności prywatnej. Wolność, konkluduje Mises, musi być dana wszystkim, nawet ludziom prymitywnym nie umiejącym z niej korzystać, a to po to, by nie przeszkodzić tym niewielu, którzy mogą użyć jej dla dobra ludzkości.³⁶ Podkreślić należy, iż powyższa interpretacja wolności jednostki, będąca implikacją koniecznych do jej zaistnienia swobody gospodarczej w dokonywaniu alokacji kapitału, suwerenności konsumentów w wyborze producentów i ich produktów oraz własności prywatnej, wyróżnia się na tle klasycznej myśli liberalnej. Ta bowiem przywiązywała uwagę do natury człowieka jako źródła wolności i wynikających z tego jej filozoficznych aspektów. Mises zaś skupił się na jej praktycznym wymiarze.

³³ L.von Mises, *Liberalizm w tradycji klasycznej*, s.35-37.

³⁴ L.von Mises, *Wolność i Własność*.

³⁵ L.von Mises, *Ludzkie działanie*, s.249.

³⁶ L.von Mises, *Mentalność antykapitalistyczna*, s.91-95.